

Beszédes József

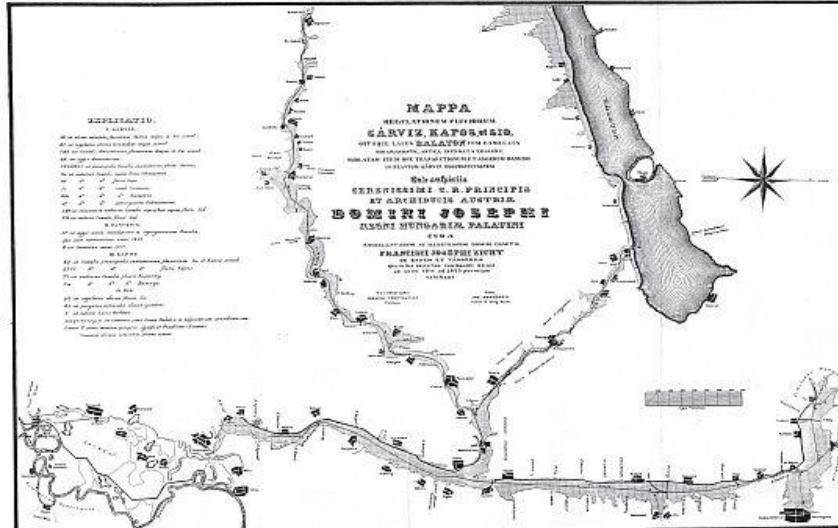
(Magyarkanizsa, 1787. 02. 13. – Dunaföldvár, 1852. 02. 28.)

Összeállította: Fejér László

Vízmérnök, társulati igazgató mérnök, a Magyar Tudományos Akadémia első mérnök tagja. Mérnöki tanulmányait a pesti Institutum Geometrico et Hydrotechnicum hallgatójaként végezte. Uradalmi mérnökként, majd a Sárvízi Társulat igazgató mérnökeként jelentős szerepet vállalt a középső Dunántúl vizeinek szabályozásában. Nevéhez fűződik a Sárvíz-szabályozás, a Nádor malomcsatorna tervezése és megépítése, a Sárvíz-Sió-Kapos vízrendszer és a Balaton szabályozási terveinek elkészítése, valamint az Aradi Malom-csatorna megépítése. Szakirodalmi munkássága a reformkori Magyarországon a magyar szakmai nyelv kialakulásának szempontjából is felbecsülhetetlen jelentőségű. Tervet készített egy Duna–Tisza csatorna, valamint egy Kolozsvár és Grác közötti vízi út megvalósítására. Személyében a későbbi komplex vízgazdálkodás egyik hazai úttörőjét tisztelhetjük.

Édesapja, Beszédes Mátyás szántóvető parasztember volt, de írástudatlansága ellenére Kanizsa lakosai természetes eszét és igazságérzetét elismerték, s így a város bírása lehetett tizenegy éven át, fenntartva a békét a város rác és magyar lakossága között. Iskoláit Kanizsán, Szegeden, Temesváron, majd papnövendék-ként Egerben végezte. A papi hivatástól azonban elkedvetlenedve a pesti egyetem Mérnöki Intézetének (Institutum Geometrico- et Hydrotechnicum) hallgatója lett. Még diplomájának megszerzése előtt a Sárvízi Vízsabályozási Királyi Biztonság alkalmazásába lépett, mint rajzoló mérnök. 1813-ban megkapta mérnöki diplomáját, s elszegődött Eszterházy Károly grófhoz uradalmi mérnöknek, azzal a feltétellel, hogy csak a vízépítési feladatok tartoznak munkakörébe. Miután a gróf birtokai az ország felvidéki és dunántúli részein terültek el, Beszédes nagy tapasztalatot szerzett a különféle vízmunkák tekintetében.

Beszédes József terve a Sárvíz, Kapos és Sió rendezésére, 1825

Szakmai eredményei alapján 1819-ben sikerrel pályázott az ország első víztársulatának, a Sárvízi Társaságnak korábban megüresedett igazgató vízmérnöki állására. Első dolga volt, hogy a korábban megindult (és félbe maradt) Sárvíz-szabályozási terveket felülvizsgálta és úgy módosította, hogy a Sárvíz mélyebben futó medre (a fenékcsatorna) alkalmas legyen a mocsarak lecsapolására, míg a völgylábak mentén magasabban kiépített, de a Sárvízzel szinte párhuzamosan vezetett mesterséges csatorna (az övcsatorna) a külvizek levezetése mellett a vízimalmok működtetéséhez szükséges esést és vízmennyiséget is biztosítsa. Ezzel lehetővé vált az elmocsarasodást okozó régi malmok eltávolítása a Sárvíz medréből, és újraépítésük a malomcsatornaként is működtetett övcsatorna mentén. Az általa „víz-félreszorításos” módszernek nevezett megoldás, – amelynek

alapelveit Böhm Ferenc egykori sárvízi mérnök fektette le – a gyakorlatban kitűnően bevált. Beszédes vezetésével az 1820-as évek első felében végzett munkálatok országos nyilvánosságot kaptak, amikor azokról Zichy Ferenc gróf, vízszabályozási királyi biztos az 1825-ös reformországgyűlés előtt beszámolt.

A vállalkozás sikeres fordulata már menetközben mozgósította a Kapos-völgy birtokosait. 1821-ben itt is megalakult egy társulat a Kaposvízi Társulat. Míg a simontornyai vízimalom két gátja lezárta az egész völgyet, addig itt szabályozásra gondolni sem lehetett. Beszédes tervei alapján 1835-ig végrehajtott munkálatok a Sió- és a Kapos-mentén rendezték a helyzetet.

A Balatonkilitin és Simontornyán lebontott malmok helyett a "félreszorító" csatornákra újabbakat helyeztek. A Kapos és a Balaton vízszínét leszállítva az érintett földbirtokosok közel 500 km² szántóterületet nyertek. Az elvégzett munkákkal a társulatok működése nem szűnt meg. Az elkészült művek fenntartása és javítása továbbra is a társulatok gondját képezte. A problémák jelentőségét érzékelteti, hogy a pozsonyi országgyűlés 1827-ben Beszédes aktív közreműködésének köszönhetően a XXXIII. törvénycikkkel sietett rendezni a kialakult helyzetet.

Beszédes József dunántúli sikerei a Tisza völgyében is ismertté váltak. 1830 és 1833 között a Fehér-Körös menti Arad vármegyei birtokosok felkérésére malomcsatornát tervezett. A malomcsatorna társulatba maga József nádor is belépett, hiszen itteni birtokai révén a műszaki munkában érdeklteté vált. A csatorna hivatalos átadása 1840 novemberében történt meg. A siker teljes volt. Arad vármegye Beszédes József nemesi rangra emelését kérelmezte a királytól. A királyi kegy ugyan elmaradt, de Beszédes József alkotókedvét ez nem törte meg.

Ekkor már javában dolgozott nagy művén, a Dunát a Tiszával összekötő Pest-Csongrádi hajócsatorna tervén. Régi álmát látta a megvalósulás útjára térni, mikor az országgyűlés 1840-ben megalkotta a Duna-Tisza csatornáról szóló XXXVIII. törvénycikket.

Hiába támogatta azonban az elképzelést a pozsonyi diéta, Széchenyi István gróf, a neves pénzügyes Sina György báró, Vécsey Miklós báró szatmári főispán, sőt maga József nádor is – az elképzelés nem jutott el a megvalósulásig. S ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy a Pest-csongrádi csatorna Beszédes József papírra vetett látomásaiban egy sokkal nagyobb szabású víziút-rendszernek, a Kolozsvárt Gráccal összekötő kelet-nyugati csatornának egy része volt csupán – akkor a kudarc még fájóbb lehetett a mérnöknek.

Az elmélkedésre és írásra is hajlamos Beszédes József vízszabályozási ötleteit – gyakran még azok végleges kidolgozása előtt – közreadta a Tudományos Gyűjtemény hasábjain, vagy megjelentette a saját költségén. Tette mindezt azért, mert meggyőződése volt, hogy a hazai vízimunkák ügye jórészt azért nem halad előre, mert mérnökeink terveiket nem teszik közzé, nem fejtenek ki mellette nyilvános propagandát.

A Tudományos Gyűjtemény 1830. évfolyamában közölt tanulmányai, nevezetesen a mérnöki munka helyéről a történelmi társadalmakban az Al-Duna szabályozásáról, valamint a mezőgazdasági mérnöki feladatokról, szakmai körökben heves kritikát váltottak ki. Nem kisebb személyiség, mint Vásárhelyi Pál állt csatornába, hogy bírálatát a lap hasábjain megfogalmazza. Vásárhelyi a precíz mérnöki megfogalmazást, az elképzelések konkrét kiindulási adatait, a tudomány matematikai alapjait kérte számon Beszédestől, míg az a meggyőzendő laikus értelmiségiekre tekintettel elképzeléseit népszerű tudományos mezbe öltöztetve inkább csak vázolta, de nem dolgozta ki. A 43 esztendőes Beszédes valójában elvetette a sulykot, amikor a Széchenyivel együtt végighajózott Al-Duna felületes megtekintése után arra a megállapításra jutott, hogy a Vaskapu-szorosban végrehajtandó

mederbővítés jelentősen hozzá fog járulni a Duna árvizeinek csökkentéséhez.

Alapjában véve az egész al-dunai kérdés túlnőtt az empirikus beállítottságú Beszédes tapasztalati körén és az így elhamarkodott írásra Vásárhelyi nagyobb tárgy- és helyismerettel válaszolt.

Beszédes az éles kritikára nem válaszolt. Csak évekkel később tért rá vissza az elmélet és a gyakorlat viszonyát taglalva „...egy csupa tapasztalati ember művei nem annyiszor lesznek köznevetség tárgyaivá, mint egy csupa theoretikusé, in-nen van az örökös vita e' két párt között... Theoretikus szentelje egész életét a' tudománynak, 's ennek elveit hozza tisztába türelem és hosszú számolás útján 's adja elő azokat egyszersmind közérthetőleg... Ezen elveket tanulja meg, és a' nélkül, hogy gyökeres megvitatásukba fáradna, fogadja el a' művelő, és kiértse meg józan ítélettel használni, de szinte ő is egész életét a' praxisra szánva. Így aratni fogja az emberiség köszönetét.”

Beszédes József dunaföldvári szobrának részlete (Kligl Sándor szobrászművész)

Az 1819-ben a filozófia doktori címét elnyert Beszédes József szakírói tevékenysége a körülötte dúló szakmai viták ellenére nagyban hozzájárult a magyar műszaki tudomány 19. századi fejlődéséhez, a magyar szaknyelv kialakulásához. Mindezek ismeretében nem véletlen, hogy az alig néhány évvel korábban megalakult Magyar Tudós Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia) 1831-ben tagjai sorába választja. Személyében ő az Akadémia első mérnök tagja.

Beszédes József pályájának igazán aktív korszaka az 1820-1840 közötti évekre esik. A magyar reformkor egyik legismertebb műszaki képviselője volt. Ennek megfelelően minden figyelmét a magyarországi vizek szabályozása, a nagyobb folyók csatornázása, vízi útjainak kiépítése kötötte le. Nem véletlenül állapította meg róla Széchenyi István: „Beszédes igazi hydraula, nem érdekli más, csak a víz!”

Páratlan szakmai érzékenysége is magyarázatot talál a helyi tapasztalatok és hagyományok figyelembevételében. Mindez érthető módon avatta a több mint száz évvel később vallott komplex vízgazdálkodás úttörőjévé. Nem véletlen, hogy közéleti pályájának csúcsán álló Széchenyi István 1846-ban, mint a Balaton vízvidékének legjobb ismerőjétől, Beszédestől kér szakvéleményt a tó vízszintjének leszállítása, ill. a balatoni gőzhajózás lehetőségei kérdésköreiben.

Beszédes vizekkel kapcsolatos tevékenységének alapelve volt, hogy nem elegendő a vizek és folyók kártételeinek elhárítására korlátozni a vízszabályozási munkákat, hanem a nemzet, gazdasági felemelkedése érdekében a vizek minél teljesebb körű hasznosítására kell törekedni. Híres mondása volt, hogy „...házaod udvarából ne ereszd ki az eső, vagy hó levét, míg nem használtad; úgy határodból, vármegyédből, országodból használatlanul a vizet ki ne bocsássad, mert ez ingyen az Isten becses ajándéka.”

A helyzetet úgy ítélte meg, hogy a mezőgazdaságra építő nemzetgazdaság korántsem használja ki mindazon lehetőségeket, amelyeket a Kárpát-medence vízrajzi viszonyai számára lehetővé tennének. Minden munkájában vissza-visszatérő gondolat, hogy a mocsárlecsapolások, a víziutak széleskörű kiépítése és a mes-

terséges csatornákra telepített vízimalmok járulhatnak hozzá a gazdasági fejlődéshez.

Pályafutása csúcspontján – nem minden büszkeség nélkül – így írta alá nevét hivatalos levelein: *Beszédes József, sárvíz-kapos-körösi igazgató vízmérő.*

Az 1840-es évek derekától kezdve ismertsége fakulni kezdett, maga is inkább visszavonult népes családjá körébe a dunaföldvári házába. Az ország figyelmét ekkor már a Tisza-szabályozás körüli események kötötték le, amelyben a vezérszerepet Vásárhelyi Pál játszotta. Beszédes József a 40-es évek közepétől nem szólalt meg többet a szaklapokban, és 1843-tól néma maradt a Tisza dolgában is.

A szabadságharc leverése után az önkényuralom éveiben az addigi társulati mozgalom is megbomlott. A társulatok önkormányzatait felfüggesztették, s a vízszabályozási munkákat császári tisztviselők irányították.

Beszédes Józsefről az utolsó híradás 1852-ben érkezett. Nekrológjából tudta meg a szakmai közönség, hogy február 29-én a jeles vízmérnök – népes családot, s részben még iskolázatlan gyermekeket hátrahagyva – elhunyt.

Zárszóként álljanak itt saját tevékenységét értékelő mondatai: *„...sem kormányi, sem nemzeti, sem társasági, sem egyes nagy azt buzdító jutalmakkal, vagy serkentő pártfogással nem dicsekedhetem, nemességért könyörögtem, de ... nem nyertem. Azonban imádott hazámnak tett szolgálatom benső érzete minden jutalmam és szegény sorsomban is nagy gazdagságom. ...Tetteim nyilvánosan állván, ha érdemesek, vívják ki hasznosságuk által jövőre is állandóságukat és dicsőket!”*

Emlékét Dunaföldváron a közúti híd és egy szoborkompozíció őrzi. Dunaföldvári síremlékét a XIX. század végén, 1897-ben állíttatta a Magyar Mérnök- és Építész-Egylet. A hazai víztársulati mozgalom legmagasabb szakmai kitüntetése a róla elnevezett Beszédes József-díj.

Forrás:

Beszédes József: Kolosvártól Grétzig hajózható országos Nagy Csatorna' tervének, és a földszin' 's folyóvízagy ótalmi elvének rövid előadása. Pest, 1839.

Beszédes József: Mérnöki irányzatok I. Gyakorlati műszaki értekezés... Pest, 1843.

Beszédes József: Gyakorlós Inzseneri értekezés. Tudományos Gyűjtemény, 1830. 4. kötet

Beszédes József: Próbául: A' Duna világkereskedési tekintetben. Tudományos Gyűjtemény, 1830. 5. kötet

Beszédes József: A' mezei gazdaságra, mesterségekre és kereskedelemre alkalmazott Inzsenerségből, próbául előadva a' Bevezetés. Tudományos Gyűjtemény, 1830. 6. kötet

Beszédes József: A' Duna. Világkereskedési, és motsár kiszáritási területekben. Tudományos Gyűjtemény, 1831. 1. kötet

Beszédes József: Mérnöki irányzatok IV. Észrevételek, Pest, 1843.

Sárközy Imre: Régibb vízi mérnökeink életéből... Bp., 1895.

Fodor Ferenc: Beszédes József... Vízügyi Közlemények, 1952. II. füzet

Károlyi Zsigmond: Beszédes József élete és működése...Bp., 1953.

Kalapis Zoltán: Egy 200. évfordulóról – egy évvel korábban. Magyar Szó (Újvidék), 1986. március 9-11.

Fejér László: Beszédes József maga által leírt élete. Vízügyi Közlemények, 1987. 4. sz.